

monumentenzorg en archeologie

nieuwsbrief 38, december 2011

Stadsmuur Pottersplein opgegraven

8

Zusterstad Kongsberg

14

Samenvoegen winkelpanden

17

In deze nieuwsbrief kunt u lezen over de nieuwe Archeologische Basiskaart 2011. Ook komt Goudanet aan bod. Met dit digitale platform wordt de toegankelijkheid van cultuurhistorische bronnen vergroot; naast een informatiebron is het een platform voor mensen die kennis over de Goudse geschiedenis willen delen. Daarnaast lezen we over het archeologisch onderzoek waarbij een deel van de veertiende-eeuwse stadsmuur werd blootgelegd. We lezen ook over de herbestemming van monumenten en het soepeler samenvoegen van winkelpanden in de binnenstad.

Goudse archeologie opnieuw op de kaart

Op 22 juni is door de Goudse gemeenteraad de nieuwe Archeologische Basiskaart 2011 vastgesteld. Deze kaart vormt nu de basis van het archeologiebeleid in Gouda en vervangt daarmee de oude basiskaart uit 2003. Wat is er veranderd? U leest het in deze nieuwsbrief.

Aanleiding actualisatie van de basiskaart

Er waren een paar aanleidingen om de oude basiskaart (ABK 2003) te actualiseren. Zo is in 2007 de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMz) in werking getreden. Omdat het Goudse beleid al gebaseerd was op het concept-wetsvoorstel, had de nieuwe wet geen grote gevolgen en was er niet gelijk in 2007 een actualisatie nodig. Maar in die wet zijn wel enkele kleine

zaken opgenomen die nog niet in de Goudse Basiskaart waren meegenomen. De belangrijkste verandering is het opnemen van vrijstellingen: bij ontwikkelingen kleiner dan een bepaald oppervlak is geen archeologisch onderzoek noodzakelijk. Hierdoor kan onnodig kleinschalig onderzoek met relatief hoge kosten voor ontwikkelaars en bouwers worden voorkomen. Deze vrijstellingen stonden nog niet in het oude beleid en zijn nu wel in de nieuwe ABK 2011 opgenomen.

De opgraving van het rioleringsstracé aan de Goudersdijk in 2005 was één van de 130 onderzoeken die aanleiding waren om de Basiskaart te actualiseren

Een andere reden voor actualisatie van de oude kaart zijn de ruim 130 onderzoeken die sinds de ingebruikname van de Basiskaart 2003 in Gouda zijn uitgevoerd. Uit deze onderzoeken is gebleken dat sommige gebiedswaarderingen op de oude basiskaart niet meer kloppen. Zo heeft onderzoek naar de Tiendeweg in Westergouwe bijvoorbeeld aangetoond dat hier geen archeologische sporen (meer) aanwezig zijn. Langs de Goudersedijk zijn er juist Romeinse sporen aangetroffen waardoor het gebied een hogere waardering verdient. Reden genoeg dus om de kaart te actualiseren en het beleid bij te stellen.

Wat is er veranderd?

Hieronder ziet u de oude basiskaart uit 2003, rechts de nieuwe (huidige) kaart uit 2011. Hoewel de nieuwe kaart er op het eerste gezicht behoorlijk anders uitziet dan zijn voorganger, valt het aantal veranderingen in de praktijk wel mee.

Wijzigingen in de categorieën

Belangrijkste wijziging is het laten vervallen van de categorie 'middelhoge verwachting' omdat de beleidsmaatregelen voor die categorie vrijwel gelijk waren aan

die voor de categorie 'hoge verwachting'.

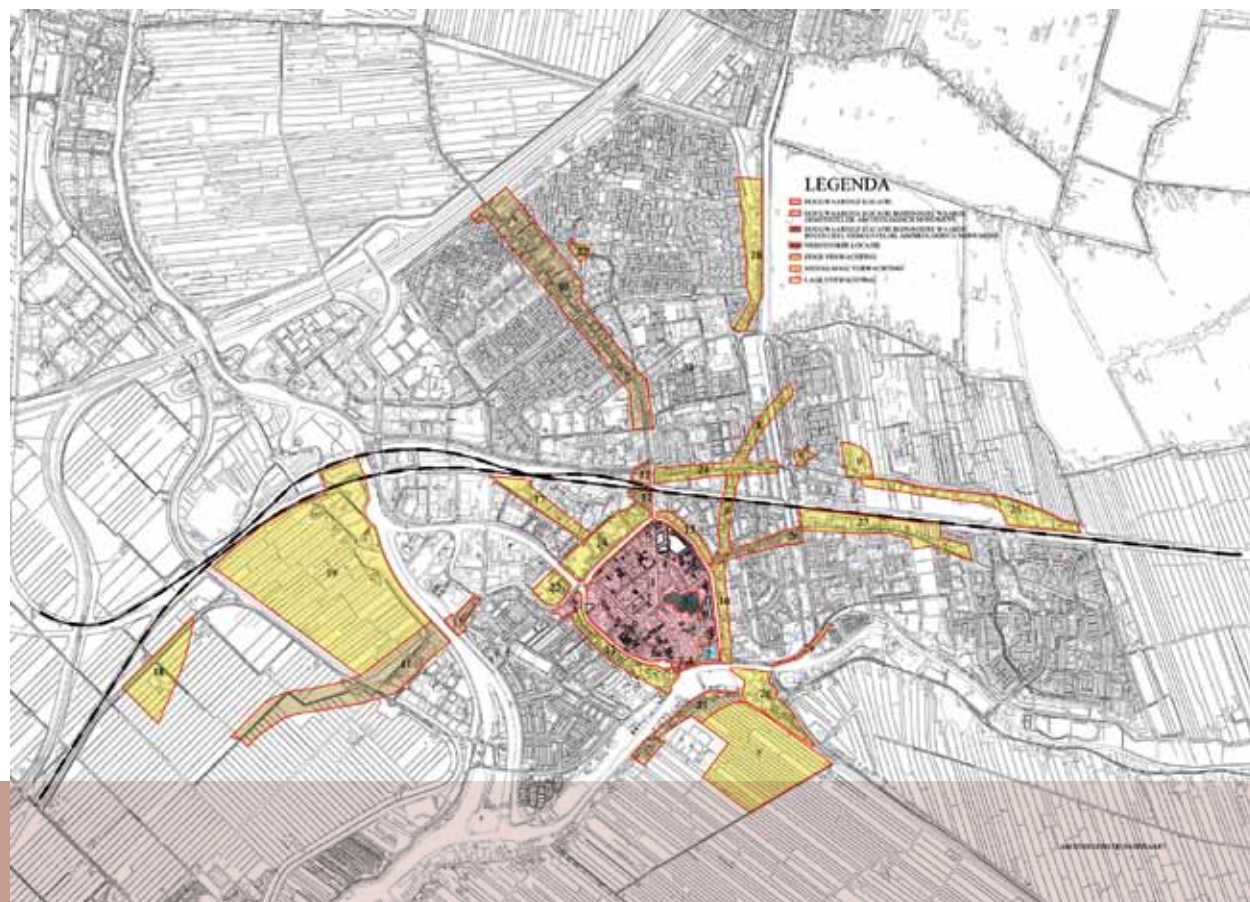
Er is ook een andere categorie bijgekomen: hoge verwachting, dieper gelegen. Op de oude basiskaart stonden deze dieper gelegen geologische afzettingen niet op de kaart. Men ging er vanuit dat deze toch nooit bij bouwwerkzaamheden geraakt zouden worden. Op de nieuwe basiskaart zijn ze nu wel weergegeven, maar om ervoor te zorgen dat dit niet leidt tot een verzwaring van onderzoek, is er een dieptevrijstelling aan gekoppeld. Bij normale bouwwerkzaamheden, inclusief heien, is dus geen onderzoek nodig, alleen bij graafwerkzaamheden dieper dan minimaal twee meter is een onderzoek verplicht.

Wijzigingen in de kaart

ontginningswegen

Op de oude basiskaart stonden al enkele ontginningswegen aangegeven. Er zijn echter veel meer ontginningswegen geweest, die niet op de kaart stonden. Gezien het belang van het thema (onderzoek naar ontginningswegen en bijbehorende boerderijen staat ook expliciet in de Goudse onderzoeksagenda) zijn nu alle ontginningswegen, kades en achterkades opgenomen.

Archeologische basiskaart 2003

binnenstad

Op basis van historische kaarten zijn de grenzen van het gebied 'rand binnenstad' op de nieuwe kaart iets aangepast. Verder heeft het gebied een hogere verwachting gekregen. Ter hoogte van de Tiendewegpoort is het 16^e-eeuwse bolwerk als hoogwaardig opgenomen, omdat al bekend is dat dit nog in de bodem aanwezig is.

Op de oude basiskaart waren er verder diverse witte locaties aangegeven in de binnenstad. Dit zijn locaties waar na de jaren 60 is gebouwd. Aangenomen werd dat hier het volledige bodemarchief verdwenen is. Recent onderzoek heeft echter uitgewezen dat de bovengrond bij nieuwbouw na de jaren 60 wel verstoord is, maar de dieper gelegen lagen niet. De witte locaties zijn nu lichtroze gekleurd: verstoord tot een diepte van 1,5 meter.

IJsseldijk

De IJsseldijk was op de kaart slechts aangegeven daar waar waterwerken aanwezig zijn, ter hoogte van de sluizen. Ook elders in de dijk kunnen echter waterwerken aanwezig zijn. Bovendien heeft onderzoek langs de Goudersedijk aangetoond dat er in de Romeinse tijd en in de Middeleeuwen activiteiten waren langs de

IJssel. De locatie waar de Romeinse vondsten zijn gedaan, is nu weergegeven als hoogwaardig, de andere locaties hebben een hoge verwachting gekregen.

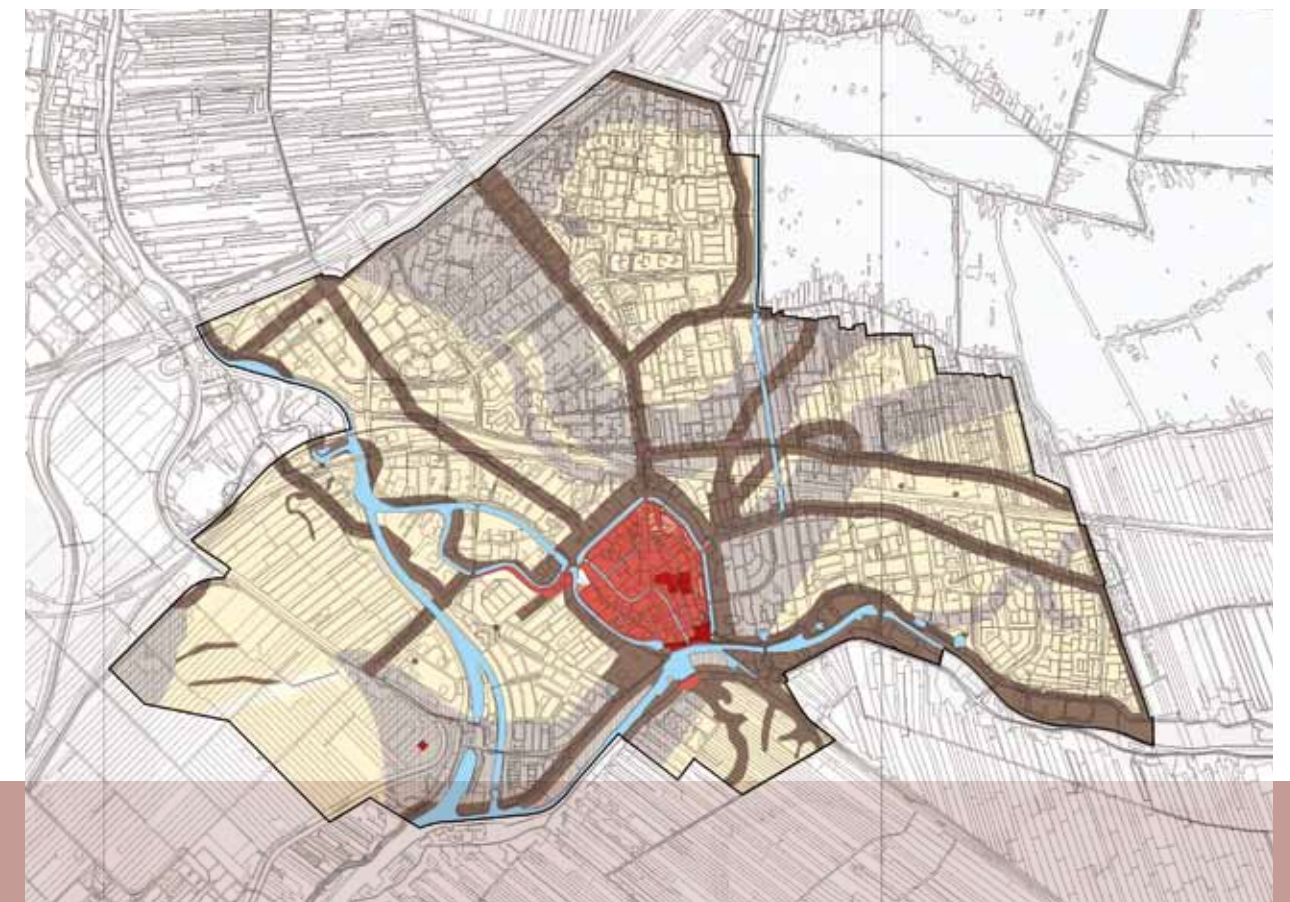
Oostpolder en Krimpenerwaard

De Krimpenerwaard en de Oostpolder stonden op de oude Basiskaart aangegeven als gebieden met een middelhoge verwachting. Onderzoek heeft echter uitgewezen dat een groot deel van beide gebieden een lagere verwachting heeft dan werd aangenomen, terwijl enkele kreekkruggen juist een hogere verwachting zouden moeten krijgen. Deze kreekkruggen zijn gelokaliseerd en de verwachtingen zijn aangepast.

Bloemendaal

De verwachte locatie van het kerkhof van de ontginningsnederzetting Bloemendaal heeft een hogere verwachting gekregen. De kans is groot dat de nederzetting hier echt ligt, en in dat geval is het een belangrijke vondst in het kader van de onderzoeksagenda. De vondsten liggen echter met zekerheid onder diverse meters ophoogzand. Daarom heeft het gebied de waardering 'hoge verwachting, dieper gelegen' gekregen.

Archeologische basiskaart 2011

Vrijstellingen

Uiteindelijk blijft er een kaart over met verschillende archeologische waarden en verwachtingen. Aan elke waarde of verwachting is een beleidsmaatregel gekoppeld, bijvoorbeeld het aanvragen van een vergunning of het uitvoeren van archeologisch onderzoek. Hoe hoger de archeologische verwachting, hoe zwaarder het beleid. Uitgangspunt daarbij is dat onderzoek alleen plaatsvindt als het nodig is. Het is niet de bedoeling om kleine ingrepen te verzwaren met uitgebreid archeologisch onderzoek als dat door de kleine omvang inhoudelijk niet veel oplevert. Daarom is per categorie een vrijstellingsgrens opgenomen, waaronder geen onderzoek nodig is. Zo is er in de binnenstad, die archeologisch hoogwaardig is, een vrijstelling van onderzoek voor projecten kleiner dan 50 vierkante meter, en in de gebieden met hoge archeologische verwachting geldt een vrijstelling voor projecten kleiner dan 100 vierkante meter. Bovendien is bij hele ondiepe verstoringen van minder dan 50 cm diep geen archeologisch onderzoek nodig.

Archeologievriendelijk bouwen

Daarnaast is in de binnenstad de mogelijkheid van archeologievriendelijk bouwen gecreëerd. Omdat de gemeente het principe van archeologievriendelijk bouwen ondersteunt en behoud in situ wil stimuleren, is de archeologievriendelijke aanpak nu geoptimaliseerd en opgenomen in het beleid. Er is een aantal criteria opgesteld, en als een bouwplan in de binnenstad aan al die criteria voldoet, is archeologisch onderzoek niet noodzakelijk. Met het opnemen van deze criteria in het beleid, loopt de gemeente Gouda voorop in Nederland. U kunt de criteria vinden op www.gouda.nl/archeologie.

Conclusie

Met de actualisatie van de basiskaart beschikt Gouda nu weer over een goede, actuele onderlegger voor het archeologiebeleid. Hierdoor kunnen we zorgen dat er archeologisch onderzoek plaatsvindt waar dat nodig is, en ook alleen daar. Tegelijkertijd hebben we gezorgd dat kleine ontwikkelingen niet worden belast met kostbaar onderzoek door het opnemen van vrijstellingen en stimuleren we het behoud in situ door de introductie van het archeologievriendelijk bouwen. Daarmee zijn we voor de komende jaren weer helemaal up to date!

De Koningshof, waaronder de archeologische resten dankzij het archeologievriendelijk bouwen veilig bewaard kunnen blijven

Goudanet.nl: dé bron voor cultuurhistorisch Gouda

“Goudanet wil de toegankelijkheid van cultuurhistorische bronnen vergroten door het verwerven, ontsluiten en digitaal beschikbaar stellen van collecties Gouds cultureel-historisch erfgoed”. Zo luidt de officiële doelstelling van Goudanet.

Daarnaast wil Goudanet ook een platform zijn voor mensen die zelf kennis over de Goudse geschiedenis bezitten en dit graag via internet met anderen willen delen. Het mes snijdt aan twee kanten: enerzijds biedt Goudanet informatie aan, anderzijds brengen anderen informatie in.

De onlangs overleden motorcrosster en ondernemer Joop Kruisinga toont een krantenartikel over zichzelf

Oude en nieuwe bruggen in dossier Gouda Waterstad

Goudanet als zoekmachine

Goudanet beschikt over een geavanceerde zoekmachine (de Aquabrowser Library), waar op woordniveau in één keer verschillende bronnen worden doorzocht. De bronnen worden door Goudanet geselecteerd. Het is mogelijk om met deze zoekmachine de catalogi van de openbare bibliotheek, het streekarchief, museumgoudA, lokale internetsites, dagbladen, tijdschriften en databanken (bijv. Keesing Historisch Archief) te doorzoeken. Naast deze bronnen zijn verschillende lokale publicaties in Goudanet opgenomen zoals *Tidings van die Goude* en *Regionaal Historisch Tijdschrift de Schatkamer*. De documenten zijn fulltext zichtbaar en beschikbaar. Alle treffers verschijnen in één scherm. De gebruiker kan de resultaten vervolgens verfijnen door ze te filteren op diverse kenmerken. In de Goudanet databank worden betekenisvolle artikelen over Gouda in verschillende tijdschriften, beleidsnotities en documenten opge-

nomen en toegankelijk gemaakt. Zo zijn alle rapporten die in het kader van het project Gouda Havenstad zijn gepubliceerd, opgenomen in Goudanet en daardoor voor iedereen toegankelijk. Ook oude publicaties worden gescand. Eind jaren zeventig verscheen bijvoorbeeld de actiekant 'de Goudse Klaroen'. Alle nummers zijn nu beschikbaar via Goudanet.

De zoekmachine is het hart van Goudanet. Daaromheen wil Goudanet graag haar bezoekers in aanraking brengen met allerlei activiteiten op het gebied van lokale cultuurhistorie en zo mogelijk verdieping bieden. In de rubrieken

Agenda en Nieuws worden actuele berichten opgenomen. Het staat open voor informatie van alle actieve instellingen en groepen. In de Goudse Canon (een project van het Historisch Platform Gouda) wordt rechtstreeks verwezen naar bronnen in de Goudanet zoekmachine, waardoor aanvullende informatie over het betreffende venster gemakkelijk gevonden wordt. Op Youtube en in de lokale omroep Gouwestad zijn vele mooie historische filmpjes te zien. Goudanet verzamelt zoveel mogelijk filmpjes op de pagina Beeld&Geluid. Veel informatie is nog onvolledig gedocumenteerd. Een voorbeeld zijn de Goudse monumenten. Een zoekactie via bijvoorbeeld Google levert weliswaar resultaat op, maar die informatie is zeer versnipperd. Vanuit het Gouds Historisch Platform is een werkgroep samengesteld om te onderzoeken hoe deze informatie beter tot zijn recht kan komen. Ook de rol van Goudanet wordt hierin betrokken. Binnenkort komt er een actieplan beschikbaar.

De Goudanet dossiers

In de Goudanetdossiers wordt informatie over Goudse thema's in samenhang bijeengebracht. Voorbeelden: Gouda Waterstad, Gouda Boekenstad, Gouda Vrijhaven, Gouda Migranten en Gouda Plateel. De dossiers worden ontwikkeld door vrijwilligers. In het dossier Gouda Sportstad worden hoogtepunten uit de Goudse sportgeschiedenis verzameld onder andere door verhalen van oud-sporters vast te leggen. Daarmee worden de hoogtepunten van de Goudse sport in de jaren zeventig tot leven gebracht. Regelmatig worden oud-sporters uitgenodigd om hun verhalen te vertellen. Succesvolle bijeenkomsten werden er gehouden met oud-voetballers, oud-waterpoloërs en oud-wielrenners. De verhalen zijn op video vastgelegd en via Goudanet gepubliceerd. Goed voorbeeld doet goed volgen. Na de publicatie werden door de bezoekers ook andere momenten in de Goudse sportgeschiedenis beschreven. Zo

is er een wisselwerking ontstaan. Die wisselwerking wil Goudanet graag stimuleren.

Goudanet Forum

Vooral het dossier Gouda Plateel is populair bij mensen die plateel in hun bezit hebben en er meer over

willen weten. Die vragen kunnen gesteld worden in het openbare Goudanetforum. De vragen worden via Twitter en e-mail verspreid zodat er snel op kan worden gereageerd. Dat maakt het forum erg levendig.

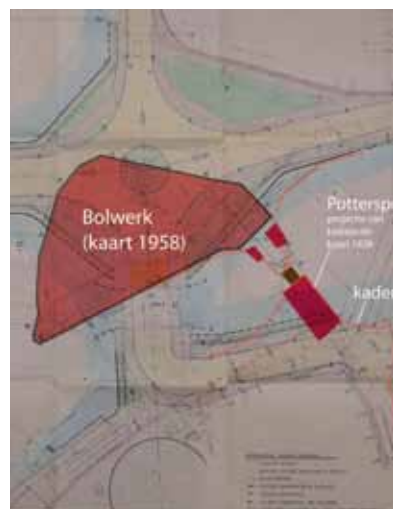
Vrijwilligers bepalen het succes van Goudanet

Goudanet is een project van de Goudse bibliotheek, Groenehartarchieven en museumgoudA. De

eerste opdracht was om de drie catalogi van de instellingen via één interface toegankelijk te maken. Daaromheen werd later een website gebouwd, andere bronnen toegevoegd en werd Goudanet een brede informatiebron voor (lokale) historici en een ieder die geïnteresseerd is in de Goudse geschiedenis. De professionele instellingen faciliteren Goudanet en de uitvoerende activiteiten worden uitgevoerd door vrijwilligers. Dat is ook goed. Er is een toenemende belangstelling voor lokale geschiedenis en veel mensen zijn geïnteresseerd in de historie van hun woonplaats. Het is geen toeval dat bijvoorbeeld de cursus Goudologie een groot succes is. Voor al die vrijwilligers wil Goudanet stimulerend, dienstverlenend en verdiepend zijn. Goudanet maakt als vanzelfsprekend deel uit van het Historisch Platform Gouda en werkt nauw samen met de daarin vertegenwoordigde professionele instellingen en vrijwilligersorganisaties. Zo wordt Goudanet met recht een platform vóór en dóór vrijwilligers.

Archeologisch onderzoek

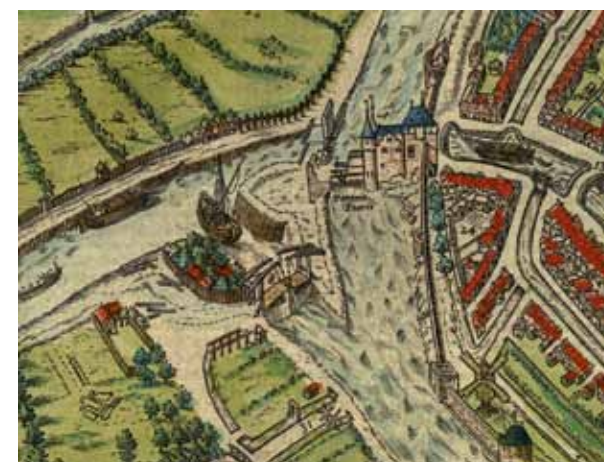
Stadsmuur Pottersplein opgegraven

Projectie Potterspoort op huidige situatie

Voorafgaand aan het herstel van de kademuur langs de Kattensingel zijn in oktober op het Pottersplein de resten opgegraven van de veertiende-eeuwse stadsmuur van Gouda. Op basis van onderzoek elders in Gouda wisten we al dat de kans groot was dat er in het gebied delen van de stadsmuur zouden liggen. Dus was archeologisch onderzoek voorafgaand aan de herstelwerkzaamheden noodzakelijk en inderdaad werd direct tegen de huidige kademuur de stadsmuur aangetroffen op een diepte van dertig centimeter onder het maaiveld.

Stadsmuur met steunberen

Uitsnede van de kaart van Braun en Hogenberg van Potterspoort en bruggetje over de Hoge Gouwe

Straatje tegen muur

Stadsmuur

De stadsmuur, daterend rond 1350, is over een lengte van twaalf meter vrijgelegd. Het gaat om een bakstenen muur, ondersteund door vier steunberen. De dikte varieert van vijftien tot maximaal veertig centimeter, waaruit blijkt dat een aanzienlijk deel is weggebroken toen de kademuur werd gebouwd: normaal gesproken is de muur tachtig centimeter dik. Ook zijn er op enkele plekken gaten in de muur gemaakt om kabels en leidingen doorheen te leggen, zoals ook op de afbeelding goed te zien is. Maar ondanks dat er delen zijn weggebroken, is het geheel nog in goede staat, en is er ook veel wél bewaard gebleven, met name dieper in de bodem. Om te onderzoeken wat de maximale diepteligging van de (resterende) stadsmuur is, is op één plek namelijk een klein maar diep gat gegraven. En zelfs op drie meter diepte was daarin de onderkant van de stadsmuur nog niet bereikt! Daaruit blijkt dat de stadsmuur, net als de rest van Gouda, in de afgelopen eeuwen flink is verzakt, en

dat een groot deel van wat vroeger bóven de grond stond, nu onder de grond is verdwenen.

Potterspoort

In het hoekje van de werkput is nog net een puntje van de Potterspoort opgegraven. Uit een projectie van de oude situatie op de huidige ondergrond bleek al dat de poort, gebouwd rond 1397 en gesloopt in 1843, ergens op deze plek gestaan heeft. Het kleine hoekje van de poort dat we in de put hebben gezien, is niet groot genoeg om veel gegevens uit op te maken over de bouw en constructie van de poort. Toch levert het op een andere manier wel veel informatie op. We weten nu namelijk precies waar de poort ligt, en ook is duidelijk dat de fundering van de poort buiten de werkput nog in de bodem aanwezig is. Wellicht dat daar in de toekomst dus nog verder onderzoek naar gedaan kan worden.

Bruggetje

Tegenover de stadsmuur werd nog een leuke vondst gedaan. Hier

werd het fundament gevonden van het bruggetje dat vroeger over de Hoge Gouwe heeft gelegen. Op de historische kaart van Braun en Hogenberg is het bruggetje zichtbaar, net achter het poortgebouw. De bakstenen zijn van hetzelfde baksteentype en -formaat als de stenen van de stadsmuur. Dat wijst erop dat het bruggetje in dezelfde periode als de muur, dus rond 1350, is aangelegd.

Straatje

Tegen de stadsmuur aan lag een bakstenen straatje. Dat straatje was lokaal verzakt en hier en daar wat kapot gedrukt, maar vertoont verder geen gebruikssporen van bijvoorbeeld wagens. Dat zou kunnen betekenen dat de straat weinig bereden en meer belopen werd. Op basis van het steenformaat is het straatje rond de 15^e of 16^e eeuw aangelegd.

Smidse

Meer naar het oosten lag nog een stuk bestrating, vermoedelijk van jongere datum dan het hierboven

genoemde straatje. Zowel langs als onder deze bestrating zijn vijf afvalkuilen aangetroffen. In vier van de vijf kuilen was een metaal-slakkenconcentratie aanwezig, wat duidt op een smidse. Dat zou goed kunnen kloppen, want uit archiefmateriaal blijkt dat de locaties tussen de steunberen van de stadsmuur door de stad aan ambachtslieden werden verhuurd. Andere sporen van een smidse zijn echter niet aangetroffen, dus of de smidse in de buurt stond of dat alleen het afval hier is gedumpt, is nog onduidelijk.

Vondsten

De vondsten zijn karakteristiek voor het stedelijke gebied. Er zijn aardewerkfragmenten, bakstenen, kleipijpen, fragmenten van daktegels, houtskoolresten, metaal-slakken, een paar mossel- en oesterschelpen en dierlijke botten aangetroffen. Een bijzondere vondst is een klein gehavend pijp-aarden beeldje van een manspersoon in 17^e/18^e-eeuwse kledij (zie afbeelding). Vermoedelijk betreft het een toenmalige bekende en belangwekkende historische persoon, maar wie het precies is moet nog worden uitgezocht.

Conclusie

Al met al levert dit project een hoop informatie op over de stadsmuur in deze hoek van de stad. Met name het feit dat er nu een groter stuk van de muur opgetekend kan worden, waar doorgaans hooguit een stukje van een meter zichtbaar is, is van grote waarde. En ook de vondst van het bruggenhoofd en het stukje Potterspoort maken dat de geschiedenis van dit stukje Gouda weer een stuk beter in beeld is. De restanten van de stadsmuur

zullen deels moeten wijken voor de nieuwe fundering van de kademuur, maar een aanzienlijk deel kan behouden blijven onder die fundering.

Literatuur

P.T.A. de Rijk, N.H. van der Ham en M. van Dasselaar, 2011: Verkort evaluatieverslag archeologische begeleiding kademuur Pottersplein (Bolwerk) te Gouda, gemeente Gouda. Project A11-086-N

Pijpaarden beeldje

Impressie Potterspoort

Herbestemming in Gouda

Herbestemming van monumenten was dit jaar het thema van Open Monumentendag. Ook in Gouda waren een aantal bijzondere herbestemde monumenten opengesteld, zoals de Sacramentskerk aan de Jacob van Lennepkade, en de Goudse Praktijkschool aan de Elizabeth Wolffstraat. Het magazine Erfgoud, uitgegeven door Stichting Open Monumentendag, was aan het thema gewijd. Open Monumentendag in Gouda trok een recordaantal bezoekers. Er kwamen 3000 mensen op af waarvan 1000 van buiten Gouda.

Op een themadag in de week voorafgaand aan de Open Monumentendag discussieerden tientallen deskundigen en geïnteresseerden over het herbestemmen van monumenten. Een van de conclusies was dat geslaagde herbestemmingen tot stand komen in goede samenwerking met verschillende belangenpartijen en belanghebbenden. Zelfs als de belangen moeilijk te verenigen zijn dan lukt het in de meeste gevallen toch om het monument te herbestemmen. Want iedereen voelt dat het monument uniek is en de moeite waard om een bestemming voor te vinden en daarmee te behouden. Een ding hebben alle herbestemmingen gemeen: de bevoegenheid waarmee zij tot stand komen.

Met de nieuwe functie is de kerk nog goed herkenbaar

Gouda zal zich de komende jaren inzetten voor het herbestemmen van monumenten, de stad volgt daarmee het landelijk beleid in de monumentenzorg. De algemene consensus is dat een passende functie voor het monument de beste waarborg is voor behoud. Maar wat is een goede functie, hoe ver ga je in de noodzakelijke aanpassingen aan het gebouw? Hoe zorg je dat er een goed evenwicht is tussen de monumentale waarde en het gebruik? Uit alle voorbeelden van herbestemming blijkt dat er geen eenduidig antwoord is. Elke herbestemming heeft zijn eigen proces en herbestemmen is maatwerk. Toch zijn er wat algemene gedachten aan te wijden.

Voor de grote belangrijke monumenten zal geen discussie gevoerd hoeven te worden over de monumentale waarde. Daar is iedereen het wel over eens. Vervolgens zal er wel gezocht moeten worden naar een geschikte herbestemming. Neem het Goudse stadhuis. Het komt binnenkort leeg te staan en er

wordt door experts en verschillende partijen in de stad naar een ander gebruik gezocht. Het stadhuis is nu een gebouw van en voor de Goudse gemeenschap met een belangrijke toeristische aantrekkingskracht en dat zal ook in de nieuwe functie die het gebouw gaat krijgen zo blijven. Randvoorwaarden zijn dat het monumentale karakter behouden blijft en dat het gebouw voor het publiek toegankelijk blijft. Het stadhuis zal altijd het belangrijkste Goudse monument blijven en de monumentale waarden zullen relatief onaangetast blijven.

De term herbestemming is vooral van toepassing op die panden waar de functie radicaal wijzigt en het pand ook overeenkomstig moet worden aangepast. Over dergelijke herbestemmingen zal gemakkelijk de nodige discussie ontstaan. De Sacramentskerk in de Korte Akkeren is een succesvol voorbeeld van een totaal andere bestemming dan oorspronkelijk bedoeld. Tot 2004 was het een katholieke kerk, inmiddels is het een gezondheids-

centrum. Zeker voor religieuze gebouwen kan een dergelijke bestemmingswijziging gevoelig liggen en niet elk bisdom of kerkenraad is er enthousiast over. Het gaat dan vaak om aspecten rond de eredienst en wijding, maar ook rond de monumentale aspecten zijn discussies gevoerd. Om de structuur van de kerk zichtbaar te houden, zijn de praktijkgedeelten als het ware als een losse doos in het gebouw opgehangen.

Een ander voorbeeld is de Goudse Praktijk aan de Elizabeth Wolffstraat. Van oorsprong was het een schoolgebouw en nu is het eveneens een gezondheidscentrum. Maar hier kon de monumentale structuur van het gebouw volledig gebruikt worden. De klaslokalen konden met wat aanpassingen volledig dienstdoen als praktijkruimten voor de gezondheidsdiensten. Als er een herbestemming wordt gezocht dan moet er rekening gehouden worden met het monument en haar monumentale waarden. Het monument en de herbestemming moeten op elkaar aansluiten,

Blik in het interieur van de voormalige katholieke Sacramentskerk, nu in gebruik als gezondheidscentrum

Nieuwe situatie met grote ramen om daglicht te krijgen voor het kinderdagverblijf

daarvoor zullen soms aanpassingen nodig zijn, zoals bij de Sacramentskerk. De uitvoering verschilt per situatie. In het ene geval vraagt de herbestemming om een contrast waaruit duidelijk blijkt dat het om een andere functie gaat. In het andere geval vloeit de invulling van de herbestemming moeiteloos voort uit de eigenschappen van het monument.

Een ander recent voorbeeld is het trafogebouw aan de Kanaalstraat. Het is inmiddels een kinderdagverblijf. De aanpassingen waren ingrijpend. Er moesten bijvoorbeeld grote ramen geplaatst worden terwijl een van de kenmerken van trafogebouwen juist het gesloten karakter is. In hoeverre is nu nog sprake van een monument? Zo nee, is dat dan erg? Er is immers een voor de wijk karakteristiek pand behouden gebleven door het een nuttige maatschappelijke nieuwe functie te geven.

Mogelijk gaat eenzelfde discussie rond het Spaardersbad lopen. Dit is immers ook een gebouw met een eigen karakter waarvan de eigenschappen wellicht moeilijk in een herbestemming vallen. Bovendien heeft het Spaardersbad een grote emotionele waarde; veel Gouwenaars hebben hier leren zwemmen en hebben dierbare herinneringen aan het gebouw. De buurt koestert het gebouw en wil een rol hebben in de vaststelling van de herbestemming. Dat zal zeker gebeuren.

Naast hergebruik en herbestemming kunnen we ook nog spreken van herinrichting. Dat speelt bij grotere gebieden of monumentencomplexen. In dat geval zal de discussie over herbestemming van individuele monumenten altijd plaats vinden in een grotere context. Welke rol speelt het monument in het gebied, kan het ingepast worden in het nieuwe

project? Of vindt de inrichting plaats rond het monument? In Gouda is dat terug te zien bij de ontwikkelingen op het Bolwerk. Daar is de herbestemming van de Lichtfabriek leidend. De ontwikkelingen in de nabijheid van de Lichtfabriek zijn afgestemd op het gebouw.

Elke herbestemming heeft zijn eigen dynamiek. Zij hebben gemeen dat er steeds zorgvuldig gekeken is naar monumentale waarden en naar de manier waarop de herbestemming daarin past. Soms is dat naadloos, soms is aanpassing of juist contrast nodig. In alle gevallen is het maatwerk waar de afweging zorgvuldig met alle partijen plaatsvindt. Gouda zal deze tendens de komende jaren voortzetten en streeft er naar met de juiste partijen en met bevoegde herbestemmingen voor leegstaande monumenten te vinden.

Kongsberg,

meer dan 300 jaar zilverwinning

Na Gloucester en Solingen besluiten we de serie Goudse zustersteden met de stad Kongsberg in Noorwegen. Kongsberg ligt ongeveer 80 kilometer ten westen van de hoofdstad Oslo. De stad wordt omgeven door bossen, bergen, meren en rivieren en is daarmee een gewild centrum voor winter-sportactiviteiten. Kongsberg heeft ongeveer 25.000 inwoners.

Zicht vanaf de 250 km lange Numedalsrivier, die in de stad zelf drie watervallen telt

De kerstboom uit Kongsberg op de Markt in Gouda

Zusterrelatie

Na de Tweede Wereldoorlog leefde in heel Europa sterk het idee "No more war". Met dat doel voor ogen leefde ook de wens de onderlinge banden tussen landen en steden te verstevigen. Tussen Gouda en Kongsberg onstond het eerste contact in 1952 toen het Kongsbergse orkest 'Byorkeste' deelnam aan een muziekfestival in Gouda. De orkestleden werden bij Goudse gezinnen ondergebracht, waarmee de contacten tussen bewoners van de beide steden waren gelegd en geleidelijk werden uitgebreid. Een paar jaar later stuurde Kongsberg als teken van vriendschap een kerstboom naar Gouda, een traditie die tot op de dag van vandaag in ere wordt gehouden. De kerstboom siert elk jaar de Markt en vormt het middelpunt bij Kaarsjesavond.

De zilverstad

In 1623 werden door boeren die hun vee hoog in de bergen weidden, enkele stenen gevonden die van zilverhoudend erts bleken te zijn. Op deze plek begon de zilverwinning in de "Koningsmijn". Deze vondst was zeer welkom voor het

Sobere gevel van de kerk van Kongsberg

land omdat edelmetalen inmiddels als betaalmiddel werden geaccepteerd. Toen de Deens-Noorse koning Christian IV in 1624 de zilvermijn bezocht, besloot hij hier een stad te stichten onder de naam Koningsberg, Kongsberg. Door de winning en productie van zilver ontwikkelde de stad zich tot een van de economisch belangrijkste van Noorwegen en werd Kongsberg midden 17^e eeuw zelfs de tweede grote stad van het land. In 1686 werd in de stad de huidige Noorse Munt gevestigd. De zilvermijnen waren direct en indirect de voornaamste bron van inkomsten voor de stad maar ook voor het hele land. De zilverwinning heeft voortgeduurd tot 1958; in dat jaar werden de zilvermijnen gesloten. Sinds 1814 neemt ook de wapenindustrie een belangrijke plaats in. Een industrie die is uitgegroeid tot geavanceerde technologie op het gebied van onder meer defensie, ruimtevaart en zeevaartssystemen.

De kerk van Kongsberg

Een van de gevolgen van de zilverwinning was een flinke toename van de bevolking in de stad, zodat de bestaande kerk te klein werd. In 1738 werd daarom een comité gevormd onder leiding van de architect Joachim Andreas Stukenbrock, een mijnbouwvoorman, met het doel een nieuwe en grotere kerk te bouwen. De kerk

Gloger orgel

werd in een periode van 21 jaar gebouwd en ingewijd in 1761. De buitenzijde toont een gevel, opgetrokken in sobere rode baksteen, maar het interieur is in rijke barok/rococo-stijl uitgevoerd met onder andere drie unieke kroonluchters.

Orgel

Bijzonder is ook het van veel marmer en bladgoud voorziene orgel. De bekende Duitse orgelbouwer en organist Gottfried Heinrich Gloger werkte hieraan van 1760 tot 1765. Het orgel werd in de jaren '60 van de negentiende eeuw gerestaureerd door Paul Christiona Brantzeg maar kort na de restauratie liep het ernstig schade op door een brand. De Duitse orgelbouwer Albert Hollenbach bouwde een nieuw orgel, maar het orgel van Gloger bleef op zijn plek in de galerij, recht boven het altaar. Na een grondige restauratie van het oorspronkelijke orgel door de internationaal bekende Jürgen Ahrend kon dit in 2001 weer in gebruik genomen worden. Met zijn 42 registers is dit het grootste barokke orgel van Scandinavië. De kerk zelf is met 2400 zitplaatsen nog steeds een van de grootste van Noorwegen en vormt het centrum voor uitvoeringen in vele soorten kunst en muziek.

Mijnmuseum

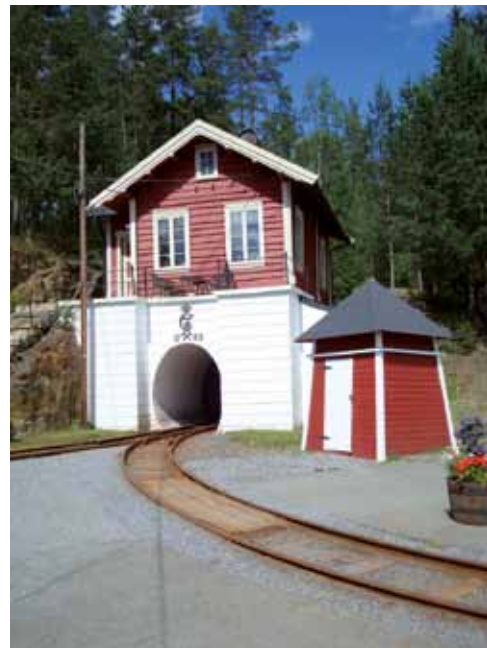
Het mijnmuseum

De periode van meer dan 300 jaar zilverwinning die de stad zijn bestaansrecht gaf vindt zijn weerslag in het Noorse mijnmuseum in het centrum van Kongsberg. Hier wordt naast de verschillende gereedschappen, machines, documenten en afbeeldingen van de lokale zilverwinning ook de Nationale Zilvercollectie getoond. Deze bevat bijzondere voorbeelden van Kongsbergs zilverwerk. Daarnaast bezit het museum een grote mineralencollectie.

De Koningsmijn maakt deel uit van het museum en ligt acht kilometer buiten Kongsberg, in het sinds 1958 beschermde gebied. Jaarlijks brengen 40.000 toeristen een bezoek aan deze mijn waar hen onder meer een 2300 meter lange treinreis door de Christian VII-schacht wacht.

Kongsbergs festivals

Elk jaar wordt in januari het Gloger Muziek Festival gehouden. Dit festival trekt vele artiesten en muziek-liefhebbers uit de hele wereld. Sinds 1964 vindt ook jaarlijks het internationale Kongsberg Jazzfestival plaats.

Ingang Koningsmijn

Belangstellenden voor de Goudse partnersteden kunnen zich wenden tot Ineke Volbeda, contactpersoon internationale betrekkingen (0182) 588219.

Soepeler samenvoegen winkelpanden

Gouda heeft een prachtige binnenstad die is beschermd als stadsgezicht. Daarvan willen we niet alleen de karakteristiek behouden, maar ook dat de panden een geschikte functie hebben. Zonder gebruik wordt een pand niet onderhouden en wordt het voortbestaan ervan bedreigd. Voor een geschikte functie zijn soms wijzigingen nodig, bijvoorbeeld door het samenvoegen van winkelpanden. In 2011 zijn de regels die het samenvoegen met respect voor het karakter van de binnenstad mogelijk maken, versoepeld. Dat lijkt te botsen met de wens tot behoud van het historisch stadsgezicht.

situatie ontstaan vòòr de invoering van regels voor samenvoeging

Deze winkel is in drie verschillende panden ondergebracht, door het ontbreken van de tussenmuren is het mogelijk om dwars door drie panden te kijken. Dit doorbreekt de beleving van het waardevolle kleinschalige karakter van de historische binnenstad.

Bescherming van een stadsgezicht houdt in dat de karakteristiek ervan bewaard moet blijven. Daarvoor zijn regels in de bestemmingsplannen opgenomen. Eén van die regels is het behoud van de herkenbaarheid van de verschillende individuele panden; een ander is het behoud van de meestal onzichtbare bouwhistorische waarden van de casco's achter de gevels. Dat laatste is van belang, omdat deze casco's in vrijwel alle gevallen ouder zijn dan de zichtbare straatgevels.

Regeling Samenvoegen Winkelpanden

Om de karakteristieke kleinschaligheid van de binnenstad te waarborgen, beperken de bestemmingsplannen het aantal winkelpanden dat samengevoegd mag worden tot vier. In 2000 waren hiervoor al regels opgesteld. De belangrijkste uitgangspunten van deze regeling zijn: het aantal panden dat kan worden samengevoegd bedraagt maximaal vier, de individualiteit van de afzonderlijke panden moet behouden blijven, onder meer door deze zichtbaar en constructief op eigen benen te laten staan, de doorkijk van de ene in de andere winkelruimte moet beperkt blijven door een belangrijk deel van de bouwmuur achter de voorgevellijn te laten staan.

Crisis en veiligheid

In het algemeen werkte de regeling zonder problemen

tot aan de crisis in 2008. Winkeliers zoeken enerzijds naar grotere winkeloppervlakken en anderzijds naar mogelijkheden om met minder personeel te functioneren. De oude regels voor het behoud van de kleinschaligheid zaten daarbij in de weg. Immers, de lengte van de muur die achter de winkelpuien moest blijven staan, bedroeg in de praktijk al gauw 6 meter of meer. Dit was met name in de ondiepe winkels tot 10 meter een probleem. Dit zijn relatief kleine winkels met onoverzichtelijke hoeken en weinig personeel (veelal één persoon). Investeren in extra beveiligingsmaatregelen, zoals camera's en scanpoortjes, behoort in principe ook tot de mogelijkheden, maar is gezien de beperkte omzetmogelijkheden in combinatie met het teruglopende winkelbezoek lastig te financieren.

Soepeler regelgeving

Tijdens een verkennende raadsvergadering bleek een soepeler beleid gewenst om winkeliers in met name ondiepe panden tegemoet te komen. Afsproken werd om nadrukkelijker mee te denken bij de planvorming en de regeling te versoepelen. De Raad constateerde ook dat de regeling uit 2000 een belangrijk middel is dat bijdraagt aan het behoud van de kleinschaligheid van de historische binnenstad. Maar niet alleen de cultuurhistorische waarden zijn van belang voor het behoud van de waardevolle panden, ook het economische klimaat voor

winkels oude regeling

Deze winkel is in overeenstemming met de 'oude' regeling (tot 2011) gerealiseerd. Hier is het eerste deel van de bouwmuur achter de voorgevel behouden (ca. 5 m). Ook is te zien dat de muur van grote invloed is op de winkelinrichting en de toezichtmogelijkheden voor het personeel

de kleinere ondernemers. Uitgangspunt werd de regeling op te frissen en te verruimen in het licht van twee thema's uit het coalitieakkoord: het behouden van de mooie historische binnenstad en het vergroten van de levendigheid en dynamiek van de stad.

Van 'Nee, tenzij' naar 'Ja, mits'

In de nieuwe regeling zijn de doorbraakmogelijkheden zo ruim mogelijk gemaakt en worden alleen waar nodig ondergrenzen benoemd. Zowel het probleem als de oplossing lagen bij de bouwmuren direct achter de winkelpuien. Onderzocht is op welke wijze de muren maximaal kunnen worden verkort en/of voorzien van openingen. Daarnaast is onderzocht waar de ondergrens ligt voor de verruiming waarbij het gewenste behoud van de kleinschaligheid nog overeind blijft en op welke wijze de bouwhistorische waarden van de oude casco's kunnen worden behouden en/of gedocumenteerd.

De doorbraakmogelijkheden bij ondiepe panden (diepte tot 10 m) waren alleen te verbeteren als de berekeningswijze van de lengte van de te behouden bouwmuur achter de voorgevel werd losgelaten en uit te gaan van een vaste maat die gekoppeld is aan de diepte van de winkel. In de nieuwe regeling bedraagt

de lengte van de te behouden bouwmuur achter de straatgevel nooit meer dan 5 m. Voor ondiepe winkels kan deze verder worden teruggebracht tot minimaal anderhalve meter. Ook voor de diepere panden is gezocht naar ruimte voor meer toezichtmogelijkheden en betere routing. In die gevallen kan de bouwmuur worden voorzien van smalle verticale openingen, die het karakter van de muur als eenheid of 'zelfstandige schijf' in tact laten.

Voor monumenten geldt deze regeling niet, maar worden de uitgangspunten waar mogelijk als vertrekpunt gebruikt bij de beoordeling. Met de nieuwe hardheidsclausule blijft het mogelijk om in uitzonderlijke, onvoorzienbare situaties af te wijken van de regeling waarmee tegemoet kan worden gekomen aan andere zwaarwegende belangen.

Ging de regeling uit 2000 nog vooral uit van het principe 'Nee, tenzij', de regeling 2011 hanteert het principe 'Ja, mits'. Anders gezegd: tot 2011 was doorbreken ongewenst, tenzij aan een aantal strenge voorwaarden werd voldaan. Sinds 2011 is doorbreken toegestaan, mits de ondergrenzen voor het behoud van de kleinschaligheid worden gerespecteerd en de bouwhistorische waarden worden behouden en/of gedocumenteerd.

winkels nieuwe regeling

In deze winkel is vooruitlopend op de nieuwe regeling een extra opening gemaakt in het dichte stuk bouwmuur achter de gevel. Hierdoor ontstaat het gewenste doorzicht tussen de verschillende winkeldelen zonder dat de beleving van twee verschillende panden geweld wordt aangedaan. Ook met een extra opening kan de muur nog als één geheel ervaren worden.

Korte berichten

Speciaal voor het 25-jarig jubileum van Stichting Open Monumentendag Gouda heeft de stichting een mobiele applicatie gelanceerd. Donderdag 1 september is de applicatie door wethouder Daphne Bergman in ontvangst genomen.

Bestuurslid Jacqueline van Dam noemt de applicatie een cadeau aan de stad, het cadeau past bij de missie van onze stichting 'het vergroten van het bewustzijn voor het Goudse erfgoed'. Ook in letterlijke zin, want het historische verhaal van de monumenten komt tot leven met de moderne technieken. Al lopend door de stad is met de mobiele appli-

Wethouder Daphne Bergman en Jacqueline van Dam laten de mobiele applicatie over Goudse monumenten zien

catie meer te weten te komen over de architect van de Sacramentskerk bijvoorbeeld. Er zijn foto's te zien van de rooms-katholieke kerk die in de negentiende eeuw op de plek van de huidige Gouwekerk staat. Ook zijn filmpjes te downloaden van onder meer de Plateelbakkerij Zuid-Holland en de Watertoren, met dank aan TV Gouwestad.

De Goudse content is verzameld in samenwerking met de gemeente Gouda, en grAp. De applicatie is ontwikkeld door het Nederlands Architectuurinstituut en gratis te downloaden in de app-store (Apple). Zoek op UAR en kies het Nederlands Architectuurinstituut (NAi). Download de applicatie en kies vervolgens Gouda. Ook voor Android telefoons is de applicatie te downloaden.

colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de gemeente Gouda.

Er kunnen geen rechten aan worden ontleend.

- oplage:** 1.000 ex
- redactie:** Dorothee Posthumus Meyjes (gemeente Gouda)
Sjoerd van de Wal (Communicatiewinkel)
- auteurs:** Ans van den Berg, Pim Bolsterlee, Jacqueline van Dam, Maarten Groenendijk, Ruud Hofman, Marjo van Loon
- foto's:** Maarten Groenendijk, Archeomedia, Gemeente Gouda, Streekarchief Midden-Holland, Nico J. Boerboom, Marjo van Loon, Ruud Hofman, Pim Bolsterlee, Pim Mul, Wendy Meijerink.
De foto's bij het artikel over Kongsberg zijn beschikbaar gesteld onder een GNU Free Documentation Licentie.
- vormgeving:** Henriëtte Wildschut, afdeling Communicatie gemeente Gouda
- druk:** Twigt Grafisch Facilitair Waddinxveen

De nieuwsbrief is gratis af te halen in stadswinkel Buytnerf (Klein Amerika 20), bij balie Antwerpseweg 5, bij de balie van het Stads-kantoor Agnietenstraat 24 en bij de VVV, Bibliotheek en Musea. Ook vindt u de nieuwsbrief op www.gouda.nl/archeologie.